

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА
МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ
В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ**

Збірник наукових праць

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 38

Заснований в 1996 році

Рівне – 2007

ББК 74.20

О - 59

УДК: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць.

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 38. — Рівне: РДГУ, 2007. — 315 с.

Збірник наукових праць містить статті з теоретико-методологічних, психолого-педагогічних, культурологічних та етно-психолінгвістичних проблем спілкування.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, учителів, вихователів, психологів, практичних працівників освіти, керівників загальноосвітніх навчальних закладів, викладачів та студентів вищих навчальних закладів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Пальчевський Степан Сергійович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет).

Заступник головного редактора:

Янцур Микола Сергійович – кандидат педагогічних наук, професор (відповідальний секретар) (Рівненський державний гуманітарний університет).

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Бех Іван Дмитрович – доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Інститут проблем виховання АПН України);

Вербець Владислав Володимирович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Воробйов Анатолій Миколайович – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Дем'янчук Анатолій Степанович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АНВШ України (Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. академіка Степана Дем'янчука);

Карпенчук Світлана Григорівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Коваль Ганна Петрівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Литвиненко Світлана Анатоліївна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Лісова Світлана Валеріївна – доктор педагогічних наук, професор (Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. академіка Степана Дем'янчука);

Малафійк Іван Васильович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Мітюров Борис Никифорович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павелків Роман Володимирович – доктор психологічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павлютенков Євген Михайлович – доктор педагогічних наук, професор (Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти);

Пасічник Ігор Демидович – доктор психологічних наук, професор (Національний університет “Острозька Академія”);

Поніманська Тамара Іллівна – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Савчин Мирослав Васильович – доктор психологічних наук, професор (Дрогобицький державний педагогічний інститут ім. Івана Франка);

Терещук Григорій Васильович – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Тернопільський національний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);

Тищук Віталій Іванович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Ямницький Вадим Маркович – доктор психологічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет).

Затверджено Вченою Радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 4 від 31. 11. 2007 р.).

Збірник затверджений ВАК України як наукове фахове видання, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук з педагогіки (постанова Президії ВАК України №1-05/7 від 9.06.1999 р. та додаток до постанови ВАК України від 11.10. 2000 р. № 1 – 03/8).

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31. Рівненський державний гуманітарний університет

ISBN 966 — 7281 — 08 — 8.

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2007

4. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи: Підруч. для студентів педагогічних факультетів. – К.: Абрис, 1997. – 416 с.
5. Психология общения / В.А. Семиченко. – К. «Магістр-S», 1997. – 152 с.

Резюме. В статье рассматриваются различные стили общения. Большое значение уделяется влиянию педагога на учеников, подчеркивается, что для эффективной организации общения в школе необходимо установить дружеский, положительный контакт с учениками, за основу общения принять личностно-ориентированный стиль.

Ключевые слова: общение, стили общения, педагогическое общение, личностно-ориентированное общение, учебно-воспитательный процесс, младший школьный возраст.

The summary. The article contains different styles of communication. A great attention is paid to the influence of personality of the tutor and his common job with the pupils should be made for the effective communication you should use personally-orientate style.

Keywords: communication, styles of communication, pedagogical communication, personally-orientate communication, teaching and educational process, young school age.

Одержано редакцією 17.10.2007.

УДК: 37. 159. 923. 2

Н.С. ДИМЧЕНКО

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО МЕНЕДЖЕРА-ЕКОНОМІСТА ДО ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІНСЬКОГО СПІЛКУВАННЯ

Резюме. У статті розкрито і поглиблено наукові уявлення про місце і роль спілкування в управлінській діяльності, обґрунтовано психологічні форми та засоби підготовки майбутніх менеджерів-економістів до ефективного управлінського спілкування.

Ключові слова: комунікативна підготовка, управлінська діяльність, емоційний та діловий контакт, комунікація.

Постановка проблеми. Важливою та багатофункціональною ланкою суспільного регулювання ринкового середовища, без якої неможливе управління різноманітними ресурсами, в тому числі і людськими, є менеджер. Саме люди цієї професії здатні подолати стереотипи старого управлінського мислення, творчо перебудувати процеси діяльності та взаємодії в управлінській системі, змінити підходи до розв'язання виробничих проблем.

Наукові праці багатьох соціологів, теоретиків управління, педагогів і психологів довели, що в комплексі взаємопов'язаних і взаємозалежних чинників, від яких залежить ефективність формування підструктур професійної діяльності є аспекти пов'язані з дослідженням місця і ролі спілкування у розвитку та становленні особистості. У своєму дослідженні ми опираємося на одне з важливих концептуальних положень Л.Е. Орбан-Лембрик [10; 11; 12], згідно з якими забезпечення ефективної підготовки до управлінської діяльності стає можливим лише за умови усвідомлення майбутнім керівником того, що без спілкування з учасниками управлінського процесу, без співпраці і діалогу з ними не може бути справжнього управління.

Вивчення даної проблематики здійснювалось на основі аналізу результатів досліджень з питань загальних закономірностей і механізмів спілкування (Б.Г. Ананьєв, Г.М. Андреева, Л.С. Виготський, О.О. Леонтьєв, Б.Д. Паригін, С.Л. Рубінштейн та ін.), теорії та практики педагогічного спілкування В.О. Кан-Калик, Н.І. Пов'якель, В.А. Семиченко, Г.В. Трочко, Н.В.Чепелева та ін.), засад та чинників спілкування в управлінській діяльності (О.І.Гринчук, В.П. Казміренко, Л.М. Карамушка, Н.Л. Коломійський, В.С. Лозниця, Л.Е.Орбан-Лембрик, В.В. Третьяченко та ін.), накреслені стратегії управлінського спілкування (Г.О.Балл, О.О. Бодальов, А.О.Деркач, С.Д.Максименко, І.Д. Пасічник, В.С. Білецький, Л.А. Петровська, В.В.Рижов, В.А. Сластьоніна, Н.Н.Тарасевич, С.П.Терещук, Ю.М.Швалб, Т.Л.Шепеленко, Я.І.Шкурко, В.П.Черевко, Ю.Н.Ємельянов, Г.Й.Юркевич, Т.С.Яценко та ін.). Ці дослідження є головними у розв'язанні проблем спілкування з учасниками управлінського процесу, оскільки вони, в основному, визначають забезпечення ефективної підготовки до управлінської діяльності.

Разом з тим, цей напрям досліджень є настільки широким та різнобічним, що і сьогодні ще залишаються недостатньо висвітленими питання, пов'язані з підготовкою майбутніх менеджерів-економістів до управлінського спілкування в загальній системі їх професійної освіти. Соціальна значущість та недостатнє вивчення саме цих аспектів проблеми й зумовили вибір теми дослідження.

Об'єкт дослідження – комунікативна підготовка майбутніх менеджерів-економістів до професійного спілкування.

Предмет дослідження – психологічні особливості комунікативної підготовки майбутніх менеджерів-економістів.

Мета дослідження – виявити психологічні чинники, які сприяють ефективній комунікативній підготовці майбутніх менеджерів-економістів до управлінського спілкування, визначити шляхи оптимізації даного процесу.

Управлінська діяльність спілкування розглядає, як важливий засіб та спосіб реалізації основних функцій управління: планування, організації, мотивації, контролю та комунікації. Згідно з концепцією Л.С.Возняк, спілкування – це атрибутивна властивість управління, що породжена необхідністю здійснення управлінського процесу і має на меті діалектичну взаємодію між суб'єктом і об'єктом управління для досягнення поставлених цілей [4, 22].

І.В.Ромазаном проведено психологічне дослідження відносно вивчення індивідуально-психологічних особливостей людей, які працюють в управлінських сферах. Як наслідок, було виявлено, що у менеджера яскраво виражені наступні властивості: 1) мотивація “досягнення успіху”; 2) сензитивність, самостійність, відповідальність; 3) сміливість, адекватна самооцінка, розвинуте почуття власної гідності; 4) швидкість у прийнятті рішень, здатність аналізувати ситуацію і отримувати необхідну інформацію; 5) здатність до помірного, виваженого ризику; 6) евристичний стиль мислення, схильність передбачати події; 7) компетентність в галузі економіки, технології, юридичних прав; 8) відсутність морально стримуючих стереотипів [1, 13].

З погляду соціальної психології управлінська діяльність керівника – це, по-перше, розв'язання управлінських завдань засобами спілкування; по-друге, передача своїх знань і досвіду учасникам взаємодії; по-третє, спосіб організації певної системи стосунків на різних рівнях “керівник - підлеглий”, “керівник - група”, “керівник – інші керівники” тощо; по-четверте, система соціально-психологічного забезпечення розвитку особистості (своєї та учасників взаємодії) [11. 459-460] .

Сутність управлінського спілкування безпосередньо пов'язана з обміном інформацією, а також організацією керівником взаємодії та взаєморозуміння, які неможливі без сприйняття людьми один одного і без міжособистісних взаємовпливів. Комунікація, як одна з функцій управління виступає в якості інтегруючої складової, котра об'єднує ролі управління і спілкування. Все вище сказане дозволяє зробити висновок про розуміння управлінської діяльності керівника як комунікативної (мовиться, в першу чергу, про ту її частину, де вона виходить на проблеми керівництва людьми), як такої, де спілкування відіграє важливу роль, що значною мірою зумовлене особливою значущістю соціальних функцій управління й психологічними особливостями учасників управлінського процесу. [11;12].

Такий підхід базується на необхідності переконання керівника (як на етапі його професійної підготовки, так і в процесі самої діяльності) в тому, що без спілкування із співробітниками, без обміну ідеями, креативними думками та інформацією з ними, не може бути справжньої взаємодії та управління. З позицій комунікативного підходу управлінська діяльність керівника (як соціальний різновид управління) спрямована на забезпечення впорядкованості та узгодженості в діях учасників цього процесу, оптимізацію всіх форм їхнього спілкування, з метою розв'язання суспільно значущих завдань. Вона також покликана гарантувати їм повагу і саморозкриття своїх особистісних здібностей у ході комунікацій. Л.Е. Орбан-Лембрик вважає, що управлінська діяльність керівника з позицій соціальної психології постає як умова доцільної взаємодії людини із соціальним оточенням, а спілкування в ній одночасно виступає в якості як зовнішньої умови, засобу ефективної дії, так і внутрішньої характеристики психічної активності особистості [11, 460-461].

О.І. Гринчук, підкреслює, що всю діяльність менеджера пронизує комунікація: при доборі кадрів і проведенні співбесід, при вирішенні стратегічних завдань при проведенні нарад та ділових переговорів, при вирішенні конфліктних ситуацій і т.д. Комунікативна діяльність менеджера здійснюється на двох рівнях – вертикальному (в даному випадку мова йде про комунікацію між працівниками, які знаходяться на різних рівнях організаційної ієрархії (“керівник - працівник”)) й горизонтальному (комунікація здійснюється між рівними за своїм становищем в організації працівниками (“керівник-керівник”)). Названими рівнями комунікативна взаємодія керівників та працівників, яка розгортається, в тій чи іншій соціальній організації, не обмежується. Комунікативні потоки поділяються на низхідні (від керівництва до працівників) та висхідних (від працівників до керівництва) [5].

Як показують дослідження [9], ефективність горизонтальних комунікацій становить 75-85%. Пояснюється це тим, що працівники, які працюють на одному рівні управління, добре розуміють один одного, тому, що в своїй щоденній діяльності часто вирішують однакові виробничі проблеми.

В той самий час, якість вертикальних комунікацій значно нижча за якість горизонтальних. Дослідження показують, що тільки 20-25% інформації, яка передається від керівника, правильно сприймається і розуміється підлеглими. Зворотний потік інформації - від підлеглих до керівника ще менш ефективний: лише 10% інформації сприймається керівником. Серед основних причин поганої комунікації слід відзначити наступні: неефективність міжособистісних стосунків, наявність стереотипів мислення, помилки інформаційного повідомлення та ін. Такий стан вимагає від керівника уміння створити при спілкуванні атмосферу рівноправності, взаємоповаги. Надзвичайно важливо це застосовувати, коли керівник спілкується з молодим, іноді ще недосвідченим працівником, на якого він, у більшості випадків, впливає своїм авторитетом. Як відмічають М.С. Вороніна та А.М. Григоренко, якщо в такій ситуації керівник не зуміє створити демократичної, довірливої атмосфери, спілкування буде однобоким, і молодий працівник не зможе висловлювати своїх міркувань та пропозицій, які можуть бути цінними для впровадження в діяльність підприємства чи організації [8, 28-29].

Зрозуміло, що будь-яка комунікація, в тому числі і професійна ділова, передбачає наявність двостороннього зв'язку, який сприятиме взаєморозумінню між учасниками ділового спілкування. Р.Албанезе і

Д.Ван Фліт [9] підкреслюють, що досягнути ефективного зворотного зв'язку можна лише при зростанні довіри та відкритості у стосунках між членами організації і одночасному зменшенні організаційної дистанції, а також зниженні показників несумісності працівників. Невміле спілкування може стати основною перешкодою на шляху досягнення цілей. Отже, комунікація є одним з основних факторів ефективної діяльності організації і від вміння менеджерів здійснювати цей процес прямо залежить не лише зовнішня успішність, але й внутрішня стабільність цієї організації.

У випадку коли в управлінні виникають умови, які характеризуються неправильною формою управлінського спілкування, то учасники взаємодії можуть демонструвати негативні реакції і їхні подальші дії та стосунки матимуть негативний зміст. Отже, розглянемо основні ознаки неефективного управління: незадоволеність від приналежності до даної установи, тобто в якій відбувається процес діяльності; незадоволеність від самого процесу роботи; виникнення на різних рівнях інтриг та конфліктів; накопичення невисловлених образ; непевність у стосунках тощо. Психологічні критерії неефективності управлінської діяльності включають певні соціально-психологічні особливості керівника: неадекватна самооцінка, авторитарний стиль управління, неготовність брати на себе відповідальність тощо [10].

Серйозні труднощі виникають у роботі механізму зворотнього зв'язку, коли професіонал не наділений спеціальними вміннями та навичками у сприйнятті та розумінні зверненого до нього спілкування.

Основними формами управлінського спілкування є наступні [14]:

1) субординаційна форма управлінського спілкування між підлеглим і керівником. Така взаємодія базується на певній сукупності адміністративно-правових норм та владних повноважень останнього. Вона є характерною для формування відносин як між керівником і виконавцями, так і між керівниками різних рівнів управлінської ієрархії;

2) службово-товариська форма управлінського спілкування є таким різновидом спілкування між колегами, який ґрунтується переважно на адміністративно-моральних нормах;

3) дружня форма управлінського спілкування між керівниками і підлеглими. Її основу складають морально-психологічні норми взаємодії у процесі спільної діяльності та неформальні стосунки поза її межами. Вибір тієї чи іншої форми ділового спілкування не є чимось абсолютним. У одного і того ж керівника з різними підлеглими можуть складатися і стабільно підтримуватися різні форми спілкування. Переважно це залежить від психологічних особливостей кожного з учасників спілкування, від специфіки їхніх попередніх стосунків, коли між ними ще не було відносин "керівник - підлеглий", від наявності спільних позаслужбових інтересів тощо.

Керівник може обрати форму спілкування в залежності від рівня управління, від його вертикальних та горизонтальних зрізів, змісту, цілей та умов виробничої діяльності і, безумовно, від індивідуально-психологічних рис та якостей людини. О.Г.Романовський вважає, що чим вищий рівень керівника в управлінській ієрархії, тим більш характерними для нього є вертикальні форми спілкування, тоді як на нижчих рівнях (особливо в малих колективах) вони, здебільшого, можуть виявитися неприйнятними [15].

Як свідчать спостереження в даний час простежується проблема погіршення взаємовідносин між менеджерами та підопічними. Основну причину такого явища науковці [18] вбачають в тому, що для більшості людей, зайнятих в сфері бізнесу, характерним є скептичне відношення до життя та роботи. Саме тому, багато фірм відкривають курси та випускають посібники з рекомендаціями стосовно методів спілкування та поведінки в організації. За останні роки значна кількість американських корпорацій розробили для своїх працівників усіх рівнів кодекси і настанови з питань етики ділового спілкування. Г.В.Щокін [18] відзначає, що 60% менеджерів фірм мають чіткі письмові правила щодо поведінки керівника із співробітниками, більше 35% - конкретні інструкції щодо контролю за раціональним використанням робочого часу, а 25% - правила поведінки з співробітниками, у яких виникли сімейні проблеми.

Вивчаючи спілкування як соціально-психологічну взаємодію і перцепцію, зокрема, у процесі підготовки майбутніх менеджерів, можна стверджувати, що вони є важливою умовою розвитку особистості та її професійного зростання, особливо у студентські роки [16].

Вчені [3;6] вказують також на тісний зв'язок процесів спілкування з навчальною діяльністю. М.Ю.Варбан запропонувала три напрямки спілкування, коли навчальна діяльність опосередкована спілкуванням, а саме: спілкування з викладачами, спілкування з однокурсниками, професійне спілкування під час практики. Навчальна діяльність в умовах вузу створює підвищені навантаження на психіку молодшої людини. Тому повноцінне спілкування – як функціонально-рольове, так і емоційно-особистісне – зберігає психічне здоров'я [3].

Як стверджує О.О.Бодальов [2], вмотивована діяльність, тобто діяльність, яка представляє інтерес для суб'єкта, породжує позитивні емоції, викликає почуття задоволення. Діяльність особливо здібної людини породжує додаткову мотивацію до творчості, мотивацію до самовираження, досягнення. У випадку, якщо мета і справа є життєво значущими для суб'єкта, то їх реалізація не вимагає від нього тих волевових зусиль, які необхідні при низькому рівні вмотивованості. Актуальним стає потреба у спілкуванні. Розглядаючи потребу особистості у спілкуванні як один з компонентів її комунікативного потенціалу та комунікативної компетенції, слід акцентувати увагу, з одного боку, на вираженні потреби в контактах з іншими людьми, а з іншого – на вибіркового ставленні до людей та вибіркового використанні форм спілкування в контактах з різними людьми.

Як показують дослідження Т.Л.Шепеленко – комунікативна потреба формується за допомогою таких чинників:

- 1) наявності інформації про іншу людину;
- 2) оволодінні суб'єктом способами спілкування;
- 3) включенні суб'єкта в процес спілкування;
- 4) створенні високої духовної атмосфери спілкування.

Таким чином, людина не може здійснювати свою щоденну та професійну діяльність не задовольняючи комунікативні потреби, що виникають в ході спілкування із зовнішнім світом, іншими людьми і, які реалізуються нею в комунікативній діяльності [17].

Проаналізувавши філософські, соціологічні, психологічні дослідження потреб (К.А.Абульханової-Славської, Л.П.Бусева, А.Н.Леонтьєва, Б.Ф.Ломова, А.В.Петровського, С.Л.Рубінштейна та ін.) ми зробили висновок, що комунікативна потреба людини характеризується вибірковістю, тобто з великої кількості інформації людина вибирає, перш за все, ту, яка відповідає її потребам. Вона краще сприймає та диференціює ті впливи, які безпосередньо стосуються її потреб та інтересів. Однією з основних характеристик потреби в спілкуванні суб'єкта є вибіркове ставлення до партнерів у їх спільній діяльності, яке обумовлене такими якостями, які гарантують отримання необхідного результату. Одна з комунікативних потреб є потреба в контакті [17].

На думку Д.І. Дзвінчука, контакт – це такий міжособистісний зв'язок, при якому одна людина, виступаючи об'єктом, викликає до себе ставлення як до суб'єкта, а відтак, інша – є об'єктом, який у свою чергу, сприймається як суб'єкт [7].

Виділяють два види контакту - емоційний та діловий. Останній виникає на певній емоційній основі та відображає змістовну сторону спілкування. Емоційний контакт пов'язаний з сферою емоційних позицій і переживань партнерів по спілкуванню, щодо змісту, мети, способів спілкування, а також виявляється у ставленні один до одного (Л.А.Савенкова, Г.М.Сагач). Задоволення потреби в емоційному контакті викликає стан особливого духовного піднесення, викликаного тим, що індивід почуває себе об'єктом бажаної уваги з боку іншого суб'єкта і відповідає йому взаємністю. Саме така потреба в емоційному контакті, який сприяє зближенню з духовним світом іншої людини і викликає повагу до оточуючих, є базою для розвитку потреби у спілкуванні [17].

Під діалогічністю розуміється єдність готовності і здатності зрозуміти іншу людину, цілеспрямованість у сприйнятті її поглядів, свідомо відмова від стереотипів стосовно її поведінки, адекватність самовираження та прагнення бути зрозумілим для інших [9].

Основна відмінність діалогічної стратегії полягає у тому, що суб'єкт впливу завжди реалізує свою індивідуальну, особистісну позицію, але за тими, хто перебуває в позиції підпорядкування визнається право на власне бачення і розуміння тієї чи іншої ситуації. За таких умов ми можемо говорити про паритетність у взаєминах, а отже, і про те, що суб'єкт підпорядкування стає повноцінним суб'єктом управлінської діяльності.

Навіть у тих випадках, коли людина, яка займала ту чи іншу посаду і належала до представників діалогічного стилю спілкування, з часом все більше вдавалась до категоричних, монологічних, авторитарних форм управління. Граничний термін перебування на тій чи іншій посаді повинен бути обов'язково передбаченим статутним положенням організацій, що унеможливить такі зміни, а значить утверджуватиме колегіальні, діалогічні, партнерські стосунки.

Л.А.Петровська [13] в структурі комунікативної компетентності виділяє компетентність у спілкуванні як за суб'єкт-об'єктною так і суб'єкт-суб'єктною схемою; компетентність у вирішенні як репродуктивних, так і продуктивних задач; компетентність як на зовнішньому, поведінковому, так і особистісному, глибинному рівні спілкування.

Дослідницею доведено, що компетентність у спілкуванні за суб'єкт-об'єктною схемою має місце передусім при вирішенні репродуктивних задач, вона охоплює лише поведінковий рівень спілкування і знаходить своє вираження у орієнтації особистості на застосування монологічних стратегій взаємодії з людьми. Що стосується суб'єкт-суб'єктної схеми, то вона реалізується на глибинному, особистісному рівні і пов'язана з орієнтацією суб'єкта на застосування діалогічних стратегій взаємодії.

Схожа тенденція розвитку діалогічності спостерігається не лише в усіх галузях сучасної науки, а й в усіх сферах життєдіяльності людини. Проходить процес переходу від суб'єкт-об'єктної комунікації, що базується на монологічному зверненні, до суб'єкт-суб'єктного спілкування, в основі якого лежить діалогічна взаємодія. Відносно діалогічної спрямованості управлінської діяльності менеджера, то вона зосереджена на досягненні взаєморозуміння в процесі повноцінного та рівноправного спілкування його учасників, незалежно від того, яка між ними різниця за соціальним статусом, віком, рівнем знань і досвідом.

Підсумовуючи вищенаведені факти щодо місця і ролі спілкування в системі підготовки майбутнього менеджера-економіста та в його професійній діяльності, можна зробити наступні **висновки**:

- процес реформування сучасної освіти в Україні здійснюється в напрямку становлення особистісно-спрямованої підготовки майбутніх спеціалістів. При цьому важлива роль тут відводиться системі безперервної професійної освіти, яка опиратиметься на принципи, методи та засоби інноваційних підходів до навчання. В зв'язку з цим, в структурі підготовки фахівців нового типу, спілкуванню як засобу та методу навчання, надається особливе значення;

- інтенсифікація та глобалізація економічних процесів, призвела до збільшення обсягу інформації, якою доводиться оперувати менеджеру-економісту в процесі щоденної діяльності. Це також значно ускладнило

міжособистісні відносини між людьми і спричинило численні непорозуміння та конфлікти. В зв'язку з цим комунікативна підготовка стає невід'ємним елементом ефективної професійної підготовки, а відтак і діяльності менеджера-економіста. Адже від комунікації та спілкування менеджера-економіста залежить успішність не лише його діяльності, а й діяльності усієї організації загалом.

Проведене нами дослідження дозволило не тільки перевірити правильність наших теоретичних узагальнень і концептуальних перебудов, а й дало змогу констатувати наявність серйозних проблем у сфері професійної підготовки майбутніх менеджерів-економістів, зокрема того її аспекту, який стосується **змісту управлінського спілкування**.

ЛІТЕРАТУРА

1. Батаршев А.В. Психодиагностика способности к общению, или Как определить организаторские и коммуникативные качества личности. – М.: Изд-во ВЛАДОС, 1999. – 176с.
2. Бодаев А.А. Психология общения: Избранные психологические труды. – 2 изд. М.: Московский психолого-социальный ин-т; Воронеж: Изд-во НПО "МОДЭК", 2002. – 256с.
3. Варбан М.Ю. Рефлексия профессионального становления в студенческие годы: Дис. ... канд. псих. наук: 19.00.01/ Киевский гос. лингвистический ун-т. – Киев, 1998. – 214с.
4. Возняк Л.С. Психологічні особливості професійної підготовки управлінських кадрів // Збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія. – Івано-Франківськ: "Плай", 2002. – Вип.7. – Ч.2. – С. 151-156.
5. Гринчук О.І. Проблема спілкування в структурі підготовки менеджера до управлінської діяльності // Збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія. – Івано - Франківськ: "Плай", 2002, -Вип..7. – Ч.2. – С. 143-151.
6. Гринчук О.І. Психологічні засади комунікативної підготовки майбутніх менеджерів: Автореф: дис. ... канд. псих. наук. 19.00.07 / Прикарпатський ун-т ім. В.Стефаника. – Івано – Франківськ, 2004. – 19с.
7. Дзвінчук Д.І. Психологічні основи ефективного управління: Навчальний посібник. – К.: ЗАТ "Нічлава". – 2000. – 280с.
8. Дороніна М.С., Григоренко А.М. Психологія управління: Навчальний посібник / Харківський держ. екон. ун-т. – Х.: ХДЕУ, 2000. – 94с.
9. Кричевский Р.Л. Если Вы – руководитель... Элементы психологии менеджмента в повседневной работе. – М.: Дело, 1994. – 384с.
10. Орбан-Лембрик Л.Е. Соціально-психологічні основи управлінської діяльності керівника // Актуальні проблеми психології. Том 1.: Соціальна психологія. Психологія управління. Організаційна психологія, - К.: Ін-т психології ім. Г.С. Костюка АПН України, 2001. – Ч.2. – 286с.
11. Орбан-Лембрик Л.Е. Психологія управління: Навчальний посібник. – Івано –Франківськ: "Плай", 2001. – 695с.
12. Орбан-Лембрик Л.Е. Спілкування як соціально-психологічний феномен// Збірник наук. праць: філософія, соціологія, психологія. – Івано – Франківськ: "Плай". 2003. – Вип.8. – Ч.2. – С. 3-15.
13. Петровская Л.А. Развитие компетентного общения как одно из направлений оказания психологической помощи // Социальная психология в трудах отечественных психологов/ Сост. и общая ред. А.Л. Свенцицкого. – СПб.: Питер, 2000. – С.438-453.
14. Романовський О.Г., Пономарьова О.С. Стиль керівництва і психологічні риси особистості професійного керівника: Навчальний посібник. – Харків: ХДПУ, 2000. – 28с.
15. Романовський О.Г. Психологія управління: Навчальний посібник. – Харків.: НТУ "ХПІ", 2001. – 162с.
16. Хапілова В.П. Соціально-психологічні умови формування конкурентноздатності майбутніх менеджерів: Автореф: дис. ... канд. псих. наук. 19.00.05./ Ін-т психології ім. Г.С. Костюка АПН України. – К. 2006. – 21с.
17. Шепеленко Т.Л. Формирование коммуникативных умений студентов экономического университета в процессе изучения психолого-педагогических дисциплин: Дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.04./ Институт педагогики и психологии профессионального образования АПН Украины. – Киев, 1998. – 221с.
18. Щекин Г.В. Организация и психология управления персоналом: Учеб.-метод. пособие. – К.: МАУП, 2002. – 832с.

Резюме. В статті раскрыто и углублено научные представления о месте и роли общения в управленческой деятельности, обоснованы психологические формы и средства подготовки будущих менеджеров - экономистов к эффективному управленческому общению.

Ключевые слова: роль общения, управленческая деятельность, менеджеры-экономисты управленческое общение.

Summary. In the article it is exposed and the scientific pictures are deep of place and role of intercourse in administrative activity, ob-routovanopsychological forms and facilities of preparation of future managers-economists to effective administrative intercourse.

Key words: a role of intercourse, an administrative activity, managers –economists, an administrative intercourse.

Одержано редакцією 25.10.2007.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	3
Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ СПІЛКУВАННЯ	4
<i>Балл Г.О.</i> Методологічні засади використання і вдосконалювання людинознавчої термінології.	4
<i>Ложкін Г.В., Воляннюк Н.Ю., Бринзак С.С.</i> Інноваційний метод оцінки взаємовідносин у спортивній команді.	9
<i>Носков ВІ., Ефросиніна О.В.</i> Психологічні особливості освітньої діяльності в умовах корпоративного ВУЗу.	12
<i>Павелків Р.В.</i> Особливості соціально-психологічного аналізу педагогічної комунікації у формуванні моральних суджень молодших школярів.	15
<i>Хом'як І.М.</i> Комунікативні проблеми у писемному дискурсі.	19
<i>Охременко О.Р.</i> Особливості формування соціальної реальності в групі військовослужбовців.	23
<i>Турніна О.Л.</i> Вплив особливостей спілкування викладача та студента на формування професійної ідентичності особистості майбутнього психолога.	26
<i>Винославська О.В.</i> Етичні проблеми професійного спілкування викладачів технічного університету.	29
<i>Вовчик-Блакитна О.О., Гурлева Т.С., Гуменюк Г.В., Пісарєва О.В., Курганов К.В.</i> Забезпечення емоційного комфорту дитини під час спілкування у сім'ї.	33
<i>Мусатов С.О.</i> Педагогічна комунікація в контексті соціальної практики	36
<i>Литовський В.Ф.</i> Комунікація між вчителем і учнем в умовах розбудови шкільного навчання на засадах діалогу.	39
<i>Бастун Н.А.</i> Індивідуальний підхід у розвитку монологічного мовлення школярів зі сповільненим темпом психічних процесів.	44
<i>Бастун М.В.</i> Психологічні засоби розвитку комунікативної культури.	48
<i>Завгородня О.В.</i> Способи психологічної підтримки художньо обдарованої особистості	53
<i>Михальчук Н.О.</i> Концептуальні підходи до виявлення розуміння старшокласниками літературних творів.	57
<i>Рождественський А.Ю.</i> Комунікативний потенціал особистості у віковому вимірі.	62
<i>Копилов С.О.</i> Концепція діалогу М.М.Бахтіна як методологічна парадигма психологічного дослідження.	66
<i>Філоненко М.М.</i> Методологічні аспекти комунікативної компетенції лікаря.	71
<i>Російчук Т.А.</i> Зумовленість психологічного розвитку суб'єкта послідовним становленням різних культурних форм спілкування.	75
<i>Жирун О.А.</i> Моральні цінності як чинник формування комунікативної культури майбутніх редакторів.	80
<i>Виноградна О.В.</i> Чинники сприйняття глядачем насильства в художніх фільмах.	83
<i>Мединцев В.О.</i> Суб'єктне та позиційне моделювання внутрішніх діалогів.	85
<i>Куценко Г.В.</i> Образ світу в системі регуляції особистості: мовні аспекти.	89
<i>Крилова-Грек Ю.М.</i> Психолінгвістичні аспекти адекватності передачі понять іншомовних текстів.	92
Розділ 2. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ СПІЛКУВАННЯ ТА ЙОГО ДІАГНОСТИКИ	95
<i>Ефросиніна О.В.</i> Мотиви і результати професійного та трудового самовизначення студентів приватного ВУЗу.	96
<i>Білик О.С., Яницур М.С.</i> Сформованість позитивного ставлення учнів початкової школи до проблеми вибору професії.	98
<i>Андрєєв О.С.</i> Фасилітація спілкування на основі інтегративного підходу.	103
<i>Касаткіна О.В.</i> Конфлікт як умова продуктивного спілкування.	107
<i>Мейтарчан С.Ю.</i> Психологічні особливості професійного спілкування менеджерів.	109
<i>Белешко М.Д.</i> Виникнення конфліктів у спілкуванні та шляхи їх розв'язання.	113
<i>Веремчук А.М.</i> Рефлексія як основа педагогічного спілкування.	117
<i>Гнатюк О.В.</i> Психологічні особливості спілкування в навчально-виховному процесі.	119
<i>Димченко Н.С.</i> Психологічні аспекти підготовки майбутнього менеджера-економіста до ефективного управлінського спілкування.	121
<i>Дубініна О.С.</i> Чинники активізуючої саморегуляції вивчення іноземної мови студентами технічного вузу. На матеріалі англійської мови.	126
<i>Колодич О.Б.</i> Проблема підвищення ефективності навчання дітей із ЗПР та оволодіння ними мовленнєвими уміннями як одна з актуальних у теорії і практиці психології і педагогіки.	128
<i>Кононець М.О.</i> Підготовка майбутніх суб'єктів підприємницької діяльності до етичного здійснення ділових комунікацій.	132

<i>Кочубей О.С.</i> Психологічні механізми набуття студентами-філологами перекладацької компетентності.	136
<i>Курыта Ю.В.</i> Розвиток креативного мислення учнів загальноосвітньої школи засобами іноземної мови.	139
<i>Пастушенко Л.А.</i> Проблема особистісного досвіду в парадигмі гуманістичної психології.	141
<i>Рикун А.А.</i> Причини виникнення конфліктів та способи їх розв'язування.	145
<i>Рудюк О.В.</i> Проблема внутрішньо особистісного конфлікту ситуації професійної деправації.	148
<i>Солодчук С.Є.</i> Комунікативна взаємодія як соціально-психологічний феномен.	152
<i>Хунавцева Н.О.</i> Розвивальні можливості евристичної бесіди як форми навчальної роботи.	155
<i>Шарапа І.С.</i> Маніпулятивне спілкування та духовний світ особистості.	159
<i>Щур О.В.</i> Вивчення репродуктивних установок та уявлень про дитячо-батьківське спілкування у студентської молоді.	163
<i>Денисюк Н.В.</i> Проблема еколого-виховного потенціалу трудового навчання у педагогічній науці.	166

Розділ 3. КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ ТА ПСИХОЛІНГВІСТИЧНІ АСПЕКТИ СПІЛКУВАННЯ

ІНОЗЕМНОЮ МОВОЮ.	170
<i>Воробйова Л.М.</i> Мовленнєве спілкування: психолінгвістичний і соціокультурний аспекти проблем.	170
<i>Гаєва Н.І.</i> Психолінгвістичний аспект використання слухової наочності у навчанні іноземних мов.	172
<i>Воробйова І.А.</i> Культурологічний підхід до навчання ділового спілкування.	174
<i>Мороз Л.В., Дуброва А.С.</i> Психолого-педагогічні передумови засвоєння учнями та студентами ділового іноземного мовлення.	176
<i>Мороз Л.В., Трофімчук В.М.</i> Психолінгвістичний коментар як засіб інтенсифікації навчального процесу.	178
<i>Фрідріх А.В., Дацик М.В.</i> Проблема формування особистості майбутнього спеціаліста: завдання та реалізація.	181
<i>Баталія Л.О.</i> Культурологічні та психолінгвістичні аспекти у навчанні спілкування іноземною мовою.	184
<i>Белявська О.О.</i> NLP та сугестопедія. Ефективна комунікація між викладачем та студентом.	186
<i>Богатирьова Т.В.</i> Технологія словесного впливу в процесі спілкування як компонент педагогічної майстерності вчителя іноземної мови.	189
<i>Бойко Н.Г.</i> Психологічні особливості навчання дітей дошкільного віку іноземної мови.	192
<i>Готовкіна Л.Д.</i> Психолінгвістичний аспект вербальної концептуалізації світу.	195
<i>Данилова І.Ю.</i> Психолінгвістичні проблеми прямих методів навчання усному спілкуванню іноземними мовами.	199
<i>Джава Н.А.</i> Особистісно-діяльнісний підхід у процесі навчання іноземних мов.	202
<i>Мазурок О.М.</i> Формування соціокультурної компетенції в учнів при спілкуванні іноземною мовою.	204
<i>Мезін В.Г.</i> Лінгвокультурологічний принцип спілкування при навчанні іноземної мови.	207
<i>Ніколайчук І.О.</i> Новотвір як комунікативний еквівалент у процесі номінації.	209
<i>Олесюк Л.В.</i> Реалізація психологічних принципів навчання іноземній мові.	213
<i>Перішко І.В.</i> Вплив соціокультурного компоненту на комунікативну компетентність студентів.	215
<i>Сяська Н.В.</i> Відбір лексичного мінімуму з психолінгвістичного боку.	217
<i>Фурсик Т.О.</i> Сучасний стан проблеми навчання іноземної мови на мовних спеціальностях.	220
<i>Хомицька Р.В.</i> Психологічні особливості формування когнітивного та комунікативного компонентів в онтогенетичному розвитку мовлення.	222
<i>Хомяк Т.С.</i> Психологічні особливості організації діалогічного спілкування у процесі навчання школярів іноземної мови.	226
<i>Чайка І.В.</i> Розвиток аргументації у комунікативній діяльності підлітків на уроках англійської мови.	228
<i>Черуха В.В.</i> Позитивний вплив міжмовного переносу на процес вивчення другої іноземної мови.	231
<i>Ширяєва Т.М.</i> Особливості розвитку пізнавальної діяльності студентів у процесі формуванні комунікативної компетенції.	232
<i>Яцюрник А.О.</i> Організація діалогічного спілкування на заняттях у вищій школі.	235

Розділ 4. ВІКОВІ, ГЕНДЕРНІ ТА ЕТНОПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СПІЛКУВАННЯ.

<i>Носкова О.В.</i> Гендерні проблеми збереження здоров'я студенток-матерів в процесі навчання.	240
<i>Зубілевич М.І.</i> Особливості гендерних аспектів спілкування дівчат-підлітків у навчальних закладах Великої Британії.	242
<i>Івашкевич Е.З.</i> Особливості застосування комунікативних психотехнік з метою реабілітації школярів з особистісними розладами.	245
<i>Михальчук Ю.О.</i> Типи міжкультурної взаємодії.	250
<i>Ярута Н.П.</i> Гендерні аспекти спілкування школярів.	254
<i>Ангеліс К.О.</i> Розвиток особистісної рефлексії підлітків в комунікаціях під час проведення психологічного тренінгу.	256
<i>Андрейко Б.В.</i> Перинатальні аспекти спілкування матері і дитини як двох абсолютних комунікативних партнерів.	259

Бігунова С.А. Психолого-педагогічні принципи культурологічно зорієнтованого навчання старшокласників іноземної мови.	260
Верховкіна О.Є. Розвиток мисленнєвої культури школярів в контексті діалогічного спілкування.	264
Воропаєв Є.П. Психологічні впливи режисерів на студійців дитячих театрів..	266
Ніколайчук Г.І. Можливості використання ідей комунікативної граматики в онтолінгвістиці.	271
Кирпач Н.Б. Проблема сенсу життя в ранньому юнацькому віці.	274
Крупко Т.Є. Розвиток ефективних стилів спілкування у подоланні бар'єрів професійного самовизначення у ранньому юнацькому віці.	278
Кулаков Р.С. Роль знаково-контекстного спілкування у процесі професійно-предметної та соціокультурної підтримки старшокласників.	281
Лемешук О.В. Психологічні проблеми спілкування в підлітковому віці.	285
Лукомська С.О. Комунікативна функція підліткового одягу та її значення у формуванні статево-рольової поведінки: етнокультурний аспект.	287
Мазяр В.М. Особливості розвитку мислення підлітків в пізнавальній діяльності.	291
Марчій Т.М. Врахування психолінгвістичного аспекту спілкування у підготовці вчителя іноземної мови у початкових класах.	295
Морозовська Т.Д., Дацик М.В. Психологічні проблеми спілкування на уроках мистецьких дисциплін.	298
Остапчук Н.О. Роль комунікативних процесів у формуванні ставлень молодших школярів до моральних приписів.	300
Тимофєєва Н.М. Метафора як засіб підвищення ефективності спілкування.	303
Хомутиннікова Н.Н. Особливості комунікативних очікувань молодших школярів щодо вчителя.	305
Юринець О.О. Творчий саморозвиток як чинник формування педагогічної відповідальності студента педагогічного коледжу.	308
Відомості про авторів	312

Наукове видання

ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Збірник наукових праць

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 38

Заснований у 1996 р.

Відповідальний за підготовку збірника до видання Янцур М.С.

Технічний редактор Третьак О.Ю.

Комп'ютерна верстка Хильчук Т.К.

Здано до набору 08.11.2007 р. Підписано до друку 30.11.2007 р.

Формат 60х84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.

Ум. друк. арк. 42,3. Замовлення № 56/1. Наклад 300.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31

Рівненський державний гуманітарний університет, кафедра професійної педагогіки і
трудової підготовки (к. 98, тел. 22-11-18)

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі

Рівненського державного гуманітарного університету

33028 м. Рівне, вул. С.Бандери, 12, тел. 26-48-83

О – 59 **Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах
освіти: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного
гуманітарного університету. Випуск 38. — Рівне: РДГУ, 2007. — 315 с.**

ISBN 966 — 7281 — 08 — 8.

Збірник наукових праць містить статті з теоретико-методологічних, психолого-педагогічних, культурологічних та етно-психолінгвістичних проблем спілкування.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, учителів, вихователів, психологів, практичних працівників освіти, керівників загальноосвітніх навчальних закладів, викладачів та студентів вищих навчальних закладів.

УДК: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

ББК 74.20